

KUNTAYHTIÖ

Janne Ruohonen - Veikko Vahtera - Seppo Penttilä

ALMA TALENT - Helsinki 2021

Tilaa Kuntayhtiö Alma Talent Shopista: shop.almatalent.fi

2., uudistettu painos

Copyright © 2021 Alma Talent Oy ja tekijät
Yhteistyössä Lakimiesliiton Kustannus

ISBN 978-952-14-4385-5
ISBN 978-952-14-4386-2 (verkkokirja)

Kansi: Outi Pallari
Taitto: Marja-Leena Saari

Paino: BALTO print Liettua 2021

Anna palautetta kirjasta: kustannustoimitus@almatalent.fi

Esipuhe 2. painokseen

Kuntayhtiö-teos on toivomallamme tavalla tavoittanut kuntayhtiöiden hallitukset ja omistajaohjauksesta vastaavat henkilöt. Kuntayhtiöihin vaikuttava sääntely kehittyy jatkuvasti. Kirja on kauttaaltaan päivitetty huomioimalla lainsäädännössä ja kuntayhtiöiden toimintaympäristössä tapahtuneet muutokset.

Kuntayhtiön *hallitustyöskentelyn* oikeudellisia kysymyksiä on tarkasteltu aikaisempaa seikkaperäisemmin sekä syvennetty kuntayhtiön hallituksen asiantuntemusta ja tasa-arvovaatimusta koskevia osioita. Myös hallituksen jäsenten esteellisyysskysymyksiä on uudessa painoksessa käsitelty seikkaperäisesti. Kunnan *omistajaohjausta* sekä konserniohjetta koskevat luvut on kokonaisuudessaan päivitetty. Muun muassa kuntien corporate governance -ohjeistuksia on käyty läpi aiempaa syvällisemmin. *Verotuksen* osalta muun muassa konserniverotusta ja varainsiirtoverotusta koskevat osiot on päivitetty. Uudessa painoksessa on otettu huomioon uusin ratkaisukäytäntö sekä uusimmat kuntayhtiöitä koskevat tilastot. Päivitys varmistaa sen, että kirjan käyttäjillä on saatavilla ajantasainen ja luotettava kuva kuntayhtiöitä koskevista säännöksistä ja käytänteistä. Kirjan kirjoitusvastuun jako on säilynyt ennallaan.

Kiitämme kirjan lukijoita saamastamme palautteesta, joka on auttanut meitä terävöittämään argumentaatiota ja täsmentämään joitakin kannanottojamme. Yritysjuridiikan väitöskirjatutkija Lassi Salminen on jälleen avustanut tilastoaineistoa koskevien osuuksien päivittä-

misessä. Kiitämme häntä avusta. Kiitämme yhteistyöstä Alma Talentin sisältöpäällikkö Arja Lappeteläistä sekä kustannustoimittaja Inka Remonen-Niitepöldiä.

Tampereella 24.5.2021

Janne Ruohonen, Veikko Vahtera ja Seppo Penttilä

Esipuhe 1. painokseen

Kuntayhtiöiden määrä ja merkitys kuntien palveluiden tuottajana sekä kuntien liiketoiminnan ja omaisuuden hallinnoimisessa on lisääntynyt viimeisen vuosikymmenen aikana. Tämä on herättänyt kysymyksiä siitä, miten kuntayhtiöitä tulisi johtaa sekä miten osakeyhtiöiden yritystoiminnalliset piirteet ja kuntaomistajan julkisoikeudellinen tausta voidaan mielekkäästi sovittaa yhteen. Tarve kuntakonsernien kokonaisedun varmistamiseen, kuntayhtiöiden asian-
tuntevaan omistajaohjaukseen ja kuntaomistajan riittävään tiedon-
saantiin kuntayhtiöstä on tunnistettu myös vuoden 2015 kuntalain säännöksissä.

Kuntayhtiöiden hyvä hallinnointi edellyttää paitsi useiden eri oikeudenalojen tuntemusta myös kunta- ja yritystoiminnan käytäntöiden hallitsemista. Kirjassamme tarkastellaan kuntayhtiötä koskevia oikeudenaloja ja niihin liittyviä toimintakäytänteitä monista näkökulmista: kuntayhtiön johdon, omistajaohjauksen ja kuntalaisten näkökulmista.

Kirjan kirjoitusvastuu on jakaantunut kirjoittajien välillä seuraavasti: Janne Ruohonen on kirjoittanut luvut 1, 2, 4, 5 (pl. 5.6) ja 8, Veikko Vahtera luvut 3, 6 ja alaluvun 5.6 ja Seppo Penttilä luvun 7.

Yritysjuridiikan tutkimusavustaja, kauppat. yo Lassi Salminen on laatinut tutkimusta varten kuntayhtiöiden yhtiöittämisselvityksiä, yhtiöjärjestys- ja osakassopimusanalyysjä sekä kerännyt muita tutkimus- ja tilastoaineistoja. Kiitämme häntä avusta. Kiitämme yhteistyöstä myös Alma Talentin sisältöpäällikkö Arja Lappeteläistä sekä kustannustoimittaja Katja Kolulaa.

Toivomme, että kuntayhtiöiden hallinnoinnin parantamiseen liittyvä viestimme tavoittaisi kirjan tärkeimmän kohdeyleisön – kuntayhtiöiden hallitukset ja toimivan johdon sekä kuntayhtiöitä koskevien päätösten tekijät.

Tampereella 1.9.2017

Janne Ruohonen, Veikko Vahtera ja Seppo Penttilä

Sisällys

ESIPUHE 2. PAINOKSEEN	V
ESIPUHE 1. PAINOKSEEN	VII
LYHENTEET	XVII
1 JOHDANTO KUNTAYHTIÖIHIN	1
1.1 Kuntayhtiöt 2020-luvulla	1
1.2 Osakeyhtiön ominaispiirteet	9
1.3 Liiketoiminnan harjoittaminen kuntayhtiössä	11
1.4 Hallitustyöskentelyn kehittäminen	12
1.5 Kuntayhtiötilastoja	14
1.6 Yhtiöittäminen mahdollisuutena	17
2 TOIMINNAN YHTIÖITTÄMINEN	19
2.1 Yleistä yhtiöittämisestä	19
2.2 Kuntayhtiö ja yhtiöittämisvelvollisuus	22
2.2.1 Lähtökohtia	22
2.2.2 Yhtiöittäminen – velvollisuus vai mahdollisuus?	24
2.2.3 Toiminta kilpailluilla markkinoilla ja yhtiöittämisvelvollisuuden poikkeukset	27
2.2.4 Erityisesti vähäisen toiminnan arvioinnista	29
2.2.5 Markkinaperusteinen hinnoittelu	30
2.3 Kilpailuneutraliteetti yksityisen ja julkisen toimijan välillä	33
2.3.1 Kunnat ja kilpailulain muutokset	33

2.3.2	Kilpailun tasapuolisuuden turvaaminen – kilpailu- ja kuluttajaviraston rooli	34
2.3.3	Selvitys- ja valvontatyökalut – oma-aloitteinen valvonta ja toimenpidepyyntö	39
2.3.4	Kirjanpidon eriyttämisvelvollisuus	41
2.4	Yhtiöittämisen vaihtoehdot	43
2.5	Yhtiöittämiset – kymmenen suurinta kaupunkia . . .	46
3	KUNTAYHTIÖN TOIMIELIMET JA NIIDEN TEHTÄVÄT	55
3.1	Yhtiön organisaatorakenne ja siihen vaikuttavat tekijät	55
3.2	Yhtiökokous	56
3.2.1	Yhtiökokous päätöksentekijänä	56
3.2.2	Osakkeenomistajien osallistuminen yhtiökokoukseen	59
3.2.3	Päätöksenteko yhtiökokouksessa ja yksimielisten osakkeenomistajien päätös	61
3.2.4	Yhtiökokouksen paikka ja koollekutsuminen . . .	65
3.2.5	Menettely yhtiökokouksessa	67
3.2.6	Muiden kuin osakkeenomistajien ja heidän edustajiensa osallistuminen yhtiökokoukseen . . .	69
3.2.7	Yhtiöjärjestyksen muuttamista koskeva päätös . .	71
3.3	Hallitus	72
3.3.1	Hallituksen tehtävät	72
3.3.2	Hallituksen työnjako	75
3.3.3	Kelpoisuus kuntayhtiön hallitukseen	76
3.3.4	Hallituksen jäsenen valinta ja hallituksen kokoonpano	78
3.3.5	Hallituksen jäsenen perehtyminen yhtiöön	79
3.3.6	Kuntayhtiön hallituksen jäsenen rooli omistajakunnan hallinnossa	80
3.3.7	Hallituksen päätöksenteko ja päätöksentekoprosessi	82
3.3.8	Hallituksen kokoukseen osallistujat	85
3.3.9	Hallituksen kokouksen pöytäkirja ja päätöksen vastustaminen	86

3.3.10	Hallituksen jäsenen toimikausi, ero ja erottaminen	90
3.3.11	Hallituksen täydentäminen	93
3.3.12	Hallituksen työjärjestys ja kokousmenettely	94
3.3.13	Kuntayhtiön hallituksen puheenjohtaja	96
3.3.14	Hallituksen jäsenelle maksettava palkkio	98
3.3.15	Hallituksen ja toimitusjohtajan velvollisuus edistää yhtiön etua	100
3.3.16	Toiminnan tarkoituksesta tai toimialamääräyksestä poikkeavan päätöksen tekeminen	104
3.4	Kuntayhtiön hallituksen muodostaminen	105
3.4.1	Lähtökohdat	105
3.4.2	Kunnan tytäryhtiön hallituksen kokoonpanoa koskeva säännös ja suositukset	107
3.4.3	Kuntayhtiön hallituksen soveltuvien jäsenten kartoittaminen	110
3.4.4	Kuntayhtiön hallituksen sopiva koko	111
3.4.5	Kuntayhtiön jäsenten sukupuolijakauma	113
3.4.6	Kuntayhtiön hallituksessa tarvittavia osaamisalueita	116
3.4.7	Kuntayhtiön hallituskokoonpanon tarkasteleminen kokonaisuutena	118
3.4.8	Millainen hallitus kuntayhtiöihin tulisi valita? .	119
3.4.9	Kunnan viranhaltijoiden ja luottamushenkilöiden valinta konserniyhtiön hallituksen jäseneksi – esteellisyystilanteiden arviointia	122
3.4.10	Kunnan viranhaltijoiden ja luottamushenkilöiden valinta muun kuin konserniyhtiön hallituksen jäseneksi	127
3.4.11	Kunnan luottamushenkilöiden ja viranhaltijoiden hallitusjäsenyyksien synnyttämien kaksoisroolien hyödyt ja haitat	129
3.5	Toimitusjohtaja	133
3.5.1	Toimitusjohtajan tehtävät	133

3.5.2	Hallituksen ja toimitusjohtajan välinen tehtävienjako	135
3.5.3	Hallituksen ja toimitusjohtajan ristiriita-tilanteet	138
3.5.4	Toimitusjohtajan valinta, eroaminen ja erottaminen	139
3.5.5	Toimitusjohtajan palkitseminen	141
3.5.6	Toimitusjohtajasopimuksen tekeminen.	142
3.6	Kuntayhtiön johdon velvollisuuksista	145
3.6.1	Kuntayhtiön johdon esteellisyys kuntayhtiön päätöksenteossa.	145
3.6.2	Kuntayhtiön johdon esteellisyys kunnan viranhaltijana tai kunnan päätöksenteossa.	147
3.6.3	Kuntayhtiön johdon valvontavastuu	149
3.6.4	Tehtävien siirtäminen toiselle toimielimelle	151
3.6.5	Kuntayhtiön edustaminen	153
3.7	Hallituksen ja toimitusjohtajan vahingonkorvaus-velvollisuus	155
3.7.1	Vastuun lähtökohdat	155
3.7.2	Johdon jäsenten huolellisuuden arvioiminen.	156
3.7.3	Hallituksen jäsenen ja toimitusjohtajan vahingonkorvausvastuu tehdyistä päätöksistä	157
3.7.4	Yhtiön johdon velvollisuus tuntea osakeyhtiölain säännökset sekä yhtiöjärjestys.	158
3.7.5	Vastuuvapauspäätöksen vaikutus johdon vahingonkorvausvastuuseen	159
3.7.6	Kuntayhtiön johdon vastuuvakuutus	163
3.8	Kuntayhtiön tilintarkastus	164
3.9	Osakeyhtiön pääomajärjestelmä ja varojen jakaminen	170
3.9.1	Pääoman pysyvyyden periaate ja velkojain-suoja.	170
3.9.2	Varojen jakamista koskevan sääntelyn pääpiirteet.	171
3.9.3	Varojenjakopäätöksen tekeminen	174

3.10	Kuntaomisteiset asunto-osakeyhtiöt ja keskinäiset kiinteistöosakeyhtiöt	176
3.10.1	Asunto-osakeyhtiön ja keskinäisen kiinteistöosakeyhtiön tunnuspiirteet	176
3.10.2	Asunto-osakeyhtiön toimielimet ja niiden tehtävät	178
3.10.3	Yhtiövastike ja osakkeenomistajan keskeiset velvollisuudet	180
3.10.4	Yhtiön kunnossapitovelvollisuus	181
4	KUNNAN OMISTAJAOHJAUS	183
4.1	Omistajaohjauksen sääntely	183
4.2	Omistajaohjaus – yhtiö- ja kuntaoikeuden rajapintakysymyksiä	186
4.3	Kuntastrategia, omistajapolitiikka ja konserni-johto	191
4.4	Kuntakonsernin kokonaisuus	194
4.5	Perustamissopimus	198
4.6	Yhtiöjärjestys	200
4.6.1	Yhtiöjärjestyksen pakolliset ja vapaaehtoiset määräykset	200
4.6.2	Toiminnan tarkoitus- ja toimialamääräys	204
4.6.3	Eräistä osakepääoma- ja varojenjako- määräyksistä	213
4.6.4	Hallitusta ja toimitusjohtajaa koskevat määräykset	214
4.6.5	Toimivallanjakoa toimielinten välillä koskevat määräykset	217
4.6.6	Päätöksentekoon ja edustamiseen liittyvät määräykset	218
4.6.7	Vaihdannanrajoituslausekkeita koskevat määräykset	221
4.7	Osakassopimus	224
4.7.1	Osakassopimuksen suhde yhtiöjärjestykseen	224

4.7.2	Osakeyhtiön hallinnon järjestäminen ja päätöksentekoaasiat	228
4.7.3	Osakkeiden myynti- ja luovutustilanteet.	230
4.7.4	Varojen käyttö ja osingonjakopolitiikka	233
4.7.5	Eräitä muita keskeisiä ehtoja	235
4.8	Ohjeiden antaminen yhtiökokousedustajille	238
4.9	Muu määräysvallan käyttö ja epäasiallisen omistajaohjauksen arviointi.	240
5	KONSERNIOHJE OMISTAJAOHJAUKSESSA	243
5.1	Konserniohje omistajaohjauksen välineenä.	243
5.2	Konserniohjeen juridinen sitovuus	246
5.3	Konserniohjeen sisältö	253
5.3.1	Konserniohjeen sääntely	253
5.3.2	Kuntakonsernin talouden ja investointien suunnittelu ja ohjaus.	254
5.3.3	Konsernivalvonnan ja raportoinnin sekä riskienhallinnan järjestämisestä	256
5.3.4	Tiedottamisesta ja kunnan luottamus- henkilöiden tietojensaantioikeuden turvaamisesta	258
5.3.5	Velvollisuudesta hankkia kunnan kanta asiaan ennen päätöksentekoa (ennakkokäsitys)	261
5.3.6	Konsernin sisäisiä palveluista	266
5.3.7	Kuntayhtiöiden hallitusten kokoonpanosta ja nimittämisestä.	267
5.3.8	Kuntayhtiöiden hyvästä hallinto- ja johtamistavasta.	272
5.3.9	Eräitä muita keskeisiä konserniohjeen määräyksiä	276
5.4	Konserniohjeen laatimisessa huomioitavaa	279
5.5	Omistajaohjauksen erityispiirteet kunnan ollessa vähemmistöomistajana	280

5.6	Tavoitteiden asettaminen ja niiden toteutumisen seuranta	283
5.6.1	Valtuuston kuntayhtiöille asettamat taloudelliset tavoitteet	283
5.6.2	Tilinpäätös ja toimintakertomus kuntayhtiöille asetettujen tavoitteiden toteutumisen osoittajana	289
5.6.3	Tarkastuslautakunta kuntayhtiöiden ja omistajaohjauksen arvioitsijana	290
6	KUNTAYHTIÖN TIETOJEN JULKISUUS JA AVOIMUUDEN EDISTÄMINEN	299
6.1	Kuntayhtiön asiakirjojen julkisuutta määrittävät normit	299
6.2	Oikeus saada kuntayhtiötä koskevaa tietoa	303
6.2.1	Lähtökohdat	303
6.2.2	Osakkeenomistajan tiedonsaantioikeus	303
6.2.3	Tarkastuslautakunnan tiedonsaantioikeus	308
6.2.4	Kunnan tilintarkastajan tiedonsaantioikeus	311
6.2.5	Luottamushenkilöiden tiedonsaantioikeus	312
6.3	Salassapitovelvollisuuden rikkomisen seuraukset	314
6.3.1	Salassapitovelvollisuuden lähtökohdat	314
6.3.2	Hallituksen jäsenten ja toimitusjohtajan salassapitovelvollisuus	315
6.3.3	Luottamushenkilön, kunnan konsernijohtoon muutoin kuuluvan henkilön ja kunnan tilintarkastajan salassapitovelvollisuus	317
6.4	Kuntayhtiön tietojen antaminen omistajakunnalle ja sen edustajille	320
6.5	Kuntayhtiön toiminnan avoimuuden edistäminen kuntalaisille	322
7	KUNTAYHTIÖT JA VEROTUS	327
7.1	Kuntakonsernin näkökulma kuntayhtiön verotukseen	327

7.2 Kunnan asema verotuksessa	330
7.2.1 Tuloverotus	330
<i>Yhteisö</i>	330
<i>Verovelvollisuus</i>	331
7.2.2 Arvonlisäverotus	337
7.2.3 Kiinteistöverotus ja varainsiirtoverotus	341
7.2.4 Vertailu osakeyhtiöön	343
7.3 Yhtiöittämisen toteuttaminen ja verotus	344
7.3.1 Huomioon otettavia näkökohtia	344
7.3.2 Yhtiöittämisen toteuttamistavat	347
7.3.3 Kiinteistöt yhtiöittämisessä	349
7.3.4 Liiketoimintakauppa	352
7.3.5 Omaisuuden luovutus apporttina	354
7.3.6 Liiketoimintasiirto	356
<i>Taustaa</i>	356
<i>Liiketoimintasiirto – jatkuvuusperiaate</i>	357
<i>Liiketoimintakokonaisuus ja siirrettävät varat ja velat</i>	360
7.3.7 Varainsiirtovero yhtiöittämisessä	363
7.3.8 Arvonlisävero yhtiöittämisessä	364
7.4 Kuntayhtiö kuntakonsernin osana verotuksessa ..	369
7.4.1 Kuntayhtiön verotuksen lähtökohtia – tappiot ..	369
7.4.2 Verosuunnittelusta	372
7.4.3 Kuntakonserni – verotus	377
7.4.4 Konserniavustus	379
7.4.5 Kuntayhtiön korkojen vähennyskelpoisuus ..	383
7.5 Hinnottelua koskevia näkökohtia	390
7.6 Kuntayhtiö yleishyödyllisenä yhteisönä	395
8 LOPUKSI - KOHTI PAREMPAA KUNTAYHTIÖIDEN	
HALLINNOINTIA	399
Liite 1: Tilastollisen tutkimusaineiston kuvaus	401
LÄHDEAINEISTO	403
OIKEUSTAPAUKSET JA PÄÄTÖKSET	415
ASIAHAKEMISTO	419

Lyhenteet

AVL	Arvonlisäverolaki
AOYL	Asunto-osakeyhtiölaki
DL	Defensor Legis
EU	Euroopan unioni
EVL	Elinkeinoverolaki
HaVM	Hallintovaliokunnan mietintö
HE	Hallituksen esitys
HT	Hyväksytty tilintarkastaja
KH	Kaupunginhallitus
KHO	Korkein hallinto-oikeus
KilpL	Kilpailulaki
KKV	Kilpailu- ja kuluttajavirasto
KonsAvL	Laki konserniavustuksesta verotuksessa
KPL	Kirjanpitolaki
KuntaL	Kuntalaki
KVL	Keskusverolautakunta
MVL	Maatilatalouden tuloverolaki
OikTL	Laki varallisuus oikeudellisista oikeustoimista
OYL	Osakeyhtiölaki
TaVM	Talousvaliokunnan mietintö
TrVM	Tarkastusvaliokunnan mietintö
TTL	Tilintarkastuslaki
TVL	Tuloverolaki
VaVM	Valtiovarainvaliokunnan mietintö
VML	Laki verotusmenettelystä
VNK	Valtioneuvoston kanslia
VsVL	Varainsiirtoverolaki
VM	Valtiovarainministeriö